

Scientific Journal

VIRTUS

#42, March, 2020
published since 2014

2020

ISSN 2410-4388 (Print)
ISSN 2415-3133 (Online)

Scientific Journal *Virtus*
Issue # 42, March, 2020
Published since 2014

Recommended for publication by the Council of
NGO "Sobornist" (the proceedings No.7 March 30, 2020).

Founder: Scientific public organization
"Sobornist" (Ukraine).

Publisher: Center of Modern Pedagogy "Learning
Without Borders" (Canada).

Partners:

- ✚ Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Ukraine);
- ✚ Lugansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine);
- ✚ Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);
- ✚ SE «Lugansk State Medical University» (Ukraine);
- ✚ Consortium for Enhancement of Ukrainian Management Education (Ukraine);
- ✚ Pomeranian Academy in Slupsk (Poland);
- ✚ Baku Islamic University (Azerbaijan);
- ✚ University of the town of Nish (Serbia);
- ✚ Zielonogorski University (Poland);
- ✚ Center of Modern Pedagogy "Learning Without Borders" (Canada).

Virtus: Scientific Journal / Editor-in-
Chief M.A. Zhurba - March # 42,
2020. - p.

Editor-in-Chief:

Zhurba M.A., Ph.D., professor, Head of the scientific public organization "Sobornist" (Ukraine).

Deputy Editor-in-Chief:

Kuzmichenko I.O., Ph.D., associate professor, Head of the Department of Humanities of SE «Lugansk State Medical University» (Ukraine);

Talishinski E.B., Ph.D., associate professor, Head of the Department of Public Disciplines of the Baku Islamic University (Azerbaijan);

Starichenko E.V., Head of Analytical Department of the scientific public organization "Sobornist" (Ukraine).

Mainhandling Editor:

Kravchenko Yu.V., Manager on international cooperation of the scientific public organization "Sobornist" (Ukraine).

Journal Indexing:

✓ **Google Scholar** is a freely accessible web search engine that indexes the full text or metadata of scholarly literature across an array of publishing formats and disciplines. The Google Scholar index includes most peer-reviewed online academic journals and books, conference papers, theses and dissertations, preprints, abstracts, technical reports, and other scholarly literature, including court opinions and patents. Google Scholar's database contains roughly 389 million documents including articles, citations and patents making it the world's largest academic search engine.

✓ **Scientific Indexing Services (SIS) (USA)** is academic database which provides evaluation of prestigiousness of journals. The evaluation is carried out by considering the factors like paper originality, citation, editorial quality, and regularity & international presence.

✓ **Citefactor (USA)** is a service that provides access to quality controlled Open Access Journals. The Directory indexing of journal aims to be comprehensive and cover all open access scientific and scholarly journals that use an appropriate quality control system, and it will not be limited to particular languages or subject areas.

✓ **ResearchBib** is open access with high standard indexing database for researchers and publishers. Research Bible may freely index journals, research papers, call for papers, research position.

✓ **Scientific Journal Impact Factor (SJIFactor)** is an international, recognized platform for promoting scientific achievements, as well as supporting publishers and scientific communities interested in state-of-the art research activities in innovation and applied science areas.

Journal «Virtus» has been positively evaluated in the SJIF Journal Master List evaluation process. **SJIFactor = 4,494.**

✓ **Directory of Research Journal Indexing (DRJI)** is to increase the visibility and ease of use of open access scientific and scholarly journals thereby promoting their increased usage and impact. DRJI supply champion has access to global-renowned content in all discipline areas including magazine and journal articles. DRJI advocate, educate, and provide the central resource for indexing.

✓ **International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF)** – academic database was organized with the aim of creating an open platform for scientific research around the world. IIJIF provides the necessary communication of scholars, editors, publishers and conference organizers, through its exclusive services: provides indexing of scientific journals (calculates the impact factor), forms a list of national/international conferences and journals.

Certificate of Mass Media Registration:
KB № 21060-10860P from 24.11.2014 p.

Journal Editorial Staff Contact Information.
e-mail: virtustoday@gmail.com
website: <http://virtus.conference-ukraine.com.ua>

© Authors of the Articles, 2020.

© Scientific Journal «Virtus», 2020.

Pedagogy. Psychology

УДК 316.776.3

Варнавська І.В.,

доцент, к.пед.н., доцент кафедри професійної освіти Херсонського державного аграрно-економічного університету, vav2005@gmail.com,

Україна, м. Херсон

КОМУНІКАТИВНІ ЗДІБНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті проаналізовано особливості професійного самовизначення учнів старшого шкільного віку. Розкрито специфіку змістового наповнення поняття «комунікативні здібності», його структурних компонентів, а також висвітлити найістотніша психологічні аспекти комунікативних здібностей старшокласників у контексті професійного вибору. Визначено, що провідною діяльністю старшокласників є комунікативна діяльність. Підтверджено, що поняття «комунікативні здібності» включає в себе здібності, що містять знання, уміння й навички, пов'язані з процесами спілкування та взаємодії з оточенням, міжособистісним оцінюванням і сприйняттям, встановленням контактів, налагодженням зв'язків, знаходженням спільної мови, прихильністю до себе та впливом на людей.

Ключові слова: комунікативні здібності, професійний вибір, старшокласники, комунікація, процес спілкування, професійне самовизначення.

Постановка проблеми. Сучасна система зазнає істотних змін, починається новий етап розвитку. Відбуваються зміни у всіх аспектах життєдіяльності суспільства, трансформуються соціально-демократичні відносини, змінюється менталітет суспільства і особистості. Все це сприяє появі потреби у новому поколінні, яке здатне співпрацювати, налагоджувати відносини у будь-яких сферах і напрямках, оптимізувати міжособистісні взаємини, долати комунікативні бар'єри, організовувати людей на досягнення спільної мети. Тому проблема впливу комунікативних здібностей на професійний вибір старшокласників є актуальною в підлітковому віці. Цей вік є вирішальним у більшості аспектах, так цей і сенситивний період до комунікативного розвитку, і до засвоєння зразків поведінки і соціальних ролей, а також цей час є перспективним для набуття досвіду спілкування і комунікативної культури.

Проблемі вивчення здібностей присвячено роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких Бех І.Д., Пономарьов Я.О., Рибалка В.В., Шадриков В.Д. та інші. Проблемі змісту, сутнісних характеристик, структури комунікативних здібностей закономірностей їхнього розвитку присвячено роботи Берегової Г.Д., Дубініної Л.О., Максименка С.Д., Рубінштейна С.Л. Як чинник успішної самореалізації комунікативні здібності постають в роботах Леонтьєва О.М., Платонова К.К., Теплова Б.М. Важливість спілкування підлітків із ровесниками і дорослими підкреслюють Абрамова Г.С., Божович Л.І., Виготський Л.С., Скрипченко О.В. та інші. Проте, на нашу думку, недостатньо розробленою є проблема важливості комунікативних здібностей підлітків для їх професійного вибору.

Тому вважаємо за необхідне розкрити специфіку змістового наповнення поняття «комунікативні здібності», його структурних компонентів, а також висвітлити найістотніша психологічні аспекти комунікативних здібностей

тей старшокласників у контексті професійного вибору. Це аспекти і визначили мету дослідження.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічних джерел виявив, що проблема комунікативних здібностей підлітків перебуває у центрі уваги вітчизняних і зарубіжних науковців. Пояснити це можемо спираючись на такі причини:

– це загальний зростаючий інтерес до категорії спілкування, що здійснює великий вплив, зокрема, на зацікавленість проблемою комунікативних здібностей;

– це тривалий час, коли шкільна освіта основну увагу приділяла розвитку здібностей предметно-пізнавального характеру, не акцентуючи увагу на важливості міжособистісної взаємодії.

Так, одним із надзвичайно актуальних завдань, у законі України «Про освіту», визначається формування у дітей і молоді уміння міжособистісного спілкування [4]. Це завдання як ніколи потребує вирішення, тому відповідальність за це покликані взяти на себе вчителі, вихователі, соціальні педагоги і психологи.

Аналізуючи психологічну складову нашого дослідження, вважаємо за необхідне спиратися на визначення таких базових понять: спілкування, комунікація, здібності, комунікативні здібності, старший шкільний вік, професійна спрямованість, професійний вибір старшокласників.

Отже, погоджуємося із твердженням: центральним психологічним утворенням юнацького віку є розвиток самосвідомості. Божович Л.І. підкреслює, що у старшому шкільному віці розвиток самосвідомості приводить підлітків до потреби у самовизначенні та визначенні свого місця у якості майбутнього представника суспільства [2].

У старшому шкільному віці перед майбутніми абітурієнтами постають складні питання вибору соціального, особистісного і професійного спрямування. Це пов'язано

з різкою зміною внутрішньої позиції, яка полягає в тому, що орієнтація на майбутнє стає найважливішою спрямованістю особистості, а питання вибору професії – центром уваги, інтересів і планів старшокласників.

Під час професійного вибору перед старшокласниками виникають безліч проблемних питань. Найчастіше їх хвилюють подібні питання: «Чи може людина виявляти цікавість до тієї наряду діяльності, до якої вона не здатна?», «Як можна визначити здібності до тієї або тієї діяльності?», «Чи можна опанувати престижну професію не маючи певних умінь?» Такого плану питання свідчать про те, що в старшому шкільному віці учні, намагаються робити свій вибір і не враховують своїх безпосередніх інтересів, а прагнуть вирішити проблему вибору, зважаючи усі фактори. Вони розглядають вибір професії як свого роду висновок із аналізу потреб і наявних схильностей та здібностей, із зіставлення своїх особливостей із вимогами, що вимагає від людини професія.

Варто наголосити на тому, провідною діяльністю у старшому підлітковому віці є комунікативна діяльність. Під час спілкування підлітки отримують необхідні знання про життя, активно освоюють норми, визначають цілі і засоби соціальної поведінки, виробляють критерії оцінки себе та інших. Міжособистісна комунікація виступає однією із найважливіших умов оптимальної реалізації будь-якого виду й професійної діяльності. Без комунікативної діяльності нездійсненням є ніякі інші види людської праці, так як вона виступає не тільки як своєрідна інфраструктура, але і як умова реалізації соціальних зв'язків у процесі спілкування між суб'єктами.

Із врахуванням цих складових логічним є те, що успішність реалізації комунікативної діяльності у процесі міжособистісної комунікації обумовлюється комунікативними здібностями суб'єкта.

Отже, варто визначити, яке місце здібностей в структурі особистості? З'ясувати, чи кожній людині притаманні задатки і здібності до певного виду діяльності. І найважливіше, виокремити поняття «здібності»? Це індивідуально-психологічні особливості особистості, які дозволяють їй займатися певним видом діяльності, виконувати необхідні завдання, отримувати спеціальні навички. Для того, щоб зробити правильний вибір професії, необхідно своєчасно виявити власні здібності [11].

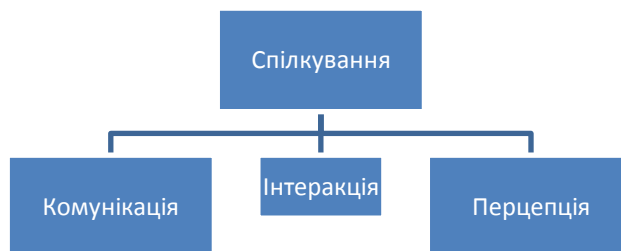
Здібності не зводяться до навичок та умінь, за спостереженнями Тепловим Б.М., вони відрізняють одну людину від іншої в залежності від успішності виконання певної діяльності. Здібності утворюються в діяльності та проявляються таких її динамічних характеристиках, як швидкість, глибина, міцність засвоєння [5].

У процесі постійного розвитку лише існують здібності, як наголошував Рубінштейн С.Л., процес розвитку здібностей людини є процес розвитку людини. Засвоєння людиною певних знань і способів дій мають своєю передумовою, своєю внутрішньою умовою певний рівень розумового розвитку – розвитку розумових здібностей. Із врахування цього, здібності – це індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають умовам успішного виконання тієї чи тієї діяльності, а найважливіше – набуття знань, умінь і навичок, використання їх у праці [5].

У структурі комунікативної діяльності, поряд зі знаннями, уміннями і навичками, на думку дослідників, важливе місце посідають комунікативні здібності. Зокрема Леонтьєв О.М., Максименко С.Д., Платонов К.К. зазначають те, що комунікативні здібності є найважливішим чинником самореалізації особистості.

Ці аспекти спілкування відносяться до спеціальних здібностей і утворюють систему якостей особистості, які сприяють досягненню високих результатів у комунікативній діяльності [11].

У наукових методичних дослідженнях існують суперечливі думки щодо понять «спілкування – комунікації». Більшість вчених схиляється до позиції, що поняття спілкування ширше, ніж комунікація, підтвердженням цього є схема:

Ми ж схиляємося до позиції, які висвітлені у психологічно-педагогічних джерелах, де доведено, що поняття «комунікація» є близьким до поняття «спілкування», але ширше за об'ємом. Комунікація між людьми відбувається у формі спілкування як обмін цілісними знаковими утвореннями (повідомленнями), в яких відображаються знання, думки, ідеї, ціннісні стосунки, емоційні стани, програми діяльності сторін, що спілкуються. Зміст і форми комунікації відбивають суспільні відносини й історичний досвід людей, комунікація – необхідна передумова функціонування і розвитку усіх соціальних систем, тому що забезпечує зв'язок між людьми, уможлиблює нагромадження і передачу соціального досвіду, розподіл праці й організацію спільної діяльності, управління, трансляцію культури [13].

Комунікативні здібності характеризуються з точки зору динаміки спілкування, яка виявляється у доступності та швидкості входження особистості до нового кола спілкування, успішності у формуванні нових якостей в процесі спілкування, вмінні керувати вербальними і невербальними засобами спілкування, ступенем емоційної виразності.

Під час дослідження було помічено, що підлітки, які схильні стратегічно і тактично мислити мають комунікативних здібностей високого рівня. У зв'язку з цим Бистрова С.О. виокремлює стратегічні та тактичні здібності в структурі комунікативних здібностей особистості [14].

Людині допомагають розпізнавати характер і специфіку ситуації – стратегічні здібності, а також зорієнтуватися в ній таким чином, щоб обрана поведінкова стратегія дозволяла їй досягти максимально позитивного результату у спілкуванні. За своєю специфікою, стратегічні здібності – це попереднє планування комунікативної тактики, яку особистість буде застосовувати у процесі спілкування.

Тактичні ж здібності більш конкретні підходи і методи, які особистість застосовує в комунікативному процесі. Правильно дібрані тактичні комунікативні здібності дозволяють включити особистість до процесу спілкування й утриматися в комунікації. В свою чергу, вони включають в себе дві групи методів – особистісно-орієнтовані та технічні. Перша група методів враховує особистісні та індивідуальні особливості співрозмовника, власні інтелектуальні, емоційні та інші риси, які дозволяють досягти необхідного результату в комунікації, це особливості характеру, темпераменту. Технічні ж методи більшою мірою практично-орієнтовані. Це:

- здатність до саморегуляції;
- комплекс перцептивних особливостей, пов'язаних із розумінням й врахуванням у спілкуванні особистісних особливостей співрозмовника, з уміннями моделювати особистість іншого, а також пов'язаних зі здатністю відображати й розуміти індивідуально-психологічні характеристики групи;
- здатністю до розуміння місця і ролі кожного в групі;
- здатність встановлювати, підтримувати контакт, вимірювати його глибину, уміння входити в нього і виходити з нього, здатність передавати й перехвачувати ініціативу у спілкуванні;
- спроможність оптимально вибудовувати власну мову й мовлення в психологічному відношенні.

Отже, у загальному вигляді структура комунікативних здібностей повинна складатися із взаємодії стратегічного і тактичного блоку. Разом із тим структура комунікативних здібностей формується в комунікативній діяльності особистості. Метою міжособистісної комуні-

кації є актуалізація функцій впливу і взаємовпливу. Адже комунікативні здібності визначають її ефективність й при цьому самі удосконалюються.

Можна стверджувати, що комунікативні здібності є психологічними механізмами, які необхідними для успіху в певному виді діяльності, тим самим виступаючи одним із факторів впливу на вибір професії старшокласниками.

Висновки та перспективи дослідження. Аналіз літературних джерел вітчизняної і зарубіжної психології показав, що в старшому шкільному віці перед підлітками постає питання професійного самовизначення. Перед старшокласниками постає питання: «Як можна визначити здібності до тієї або тієї діяльності?».

Провідною діяльністю старших школярів є комунікативна діяльність. У структурі особистості важливе місце займають комунікативні здібності. Поняття «комунікативні здібності» включає в себе здібності, що містять знання, уміння й навички, пов'язані з процесами спілкування та взаємодії з оточенням, міжособистісним оцінюванням і сприйняттям, встановленням контактів, налагодженням зв'язків, знаходженням спільної мови, прихильністю до себе та впливом на людей.

Теоретичне дослідження психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що, незважаючи на численні дослідження, подальшого розв'язання потребує проблема впливу комунікативних здібностей на процес самовизначення особистості. Вивчення комунікативних здібностей важливим кроком полікомпонентного підходу в подальшому дослідженні їх впливу на професійний вибір старшокласників. Для цього варто застосовувати методики:

Тому перспективним аспектом наступного дослідження вважаємо саме вивчення комунікативних здібностей старшокласників у контексті їх професійного самовизначення.

Література

1. Берегова Т.Д. Освітньо-виховний потенціал філософських знань у системі вищої аграрної освіти в Україні: Монографія. Херсон: Айлант, 2012. 312 с.
2. Божович Л.М. Личность и ее формирование в детском возрасте. – Режим доступу: http://www.kpob.ru/bogovich_li/i/identity
3. Головаха Е.М. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. Київ: Наукова думка, 2006. 144 с.

4. Закон України «Про освіту» (Відомості ВР, 2017, № 38-39, ст.380) від 05.09.2017.: Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

5. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий. СПб: Питер, 2010. 704 с.: Режим доступу: <http://www.klck.ru/63f>

6. Қасьянова О.В. Формування комунікативної компетентності молодших підлітків у громадських дитячих об'єднаннях: дис. канд. пед. наук; 13.00.07. Київ: 2011.

7. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения: Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2004. 304 с.

8. Морозова С.В. Психодиагностика профессиональной

направленности: Учебное пособие / Под ред. З.А.Шакуровой. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2003. 60 с.: Режим доступа: http://fs1.uclg.ru/books/pdf/1361805267_morozova_psihodiagnosti_ka_professionalnoy_napra_vlennosti.pdf

9. Мосол Н.О., Иванова Л.С. Психологічні основи професійного самовизначення старшокласників // Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту. 2011. Вип.94. III.2. 284 с.

10. Савченко І.А. Психологические основания профессионального самоопределения старших школьников: дис. на соиск. уч. степени канд. психол. наук // Моск. гор. психолого-пед. ун-т. Москва, 2003. 122 с.: Режим доступа: <http://www.dslib.net>

11. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. Загальна психологія: Підручник. Київ: Каравела, 2009. 464 с.

12. Смирнова Ю.Е. Ценностные ориентации как фактор профессионального самоопределения личности старшего школьника.: Режим доступа: <http://cyberleninka.ru>

13. Соціолого-педагогічний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.В. Радула. – Київ: Ексоб, 2004.

14. Халина К.Д., Капустина Т.В. Коммуникативные способности как фактор успешного общения // Молодой ученый. 2017. № 6. С.209-213: Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/140/39460/>

References

1. Berehova H.D. Osvitn'o-vykhovnyy Potentsial filosof-s'kykhi znan' u systeme vyshchoyi ahromoyi osvity v Ukrayini: Monohrafiya. Kherson: Aylant, 2012. 312 s.

2. Bozhovych L.I. Osobystist' i yiyi formuvannya v dytyachomu vitsi. – Режим доступа: http://www.kpob.ru/bogovich_L_i/identity

3. Holovakha YE.I. Zhyttyeva perspektyva i profesiyne samovyznachennya molodi. Kyiv: Naukova dumka, 2006. 144 s.

4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (Vidomosti VР 2017, № 38-39, st.380) vid 05.09.2017.: Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

5. Il'yn YE.P. Psykholohiya individual'nykhi vidminnostey. SPb: Piter, 2010. 704 s.: Режим доступа: <http://www.klex.ru/63f>

6. Kaš'yanova O.V. Formuvannya komunikativnoyi kompetentnosti molodshykh pidlitkiv u Hromad's'komu dytyachykh ob'yednannyakh: dys. kand. ped. nauk; 13.00.07. Kyiv: 2011.

7. Klymov E.A. Psykholohiya profesynoho samovyznachennya: Navchal'nyy posibnyk dlya stud. vyshch. ped. navch. zakladiv. Moskva: Vydavnychiy tsentr «Akademiya», 2004. 304 s.

8. Morozova S.V. Psykhodiahnostyka profesynoyi spryamanosti: Navchal'nyy posibnyk / Za red. Z.A. Shakurovoy. – Chelyabinsk: Vyd-vo YUURGU, 2003. 60 s.: Режим доступа: http://fs1.uclg.ru/books/pdf/1361805267_morozova_psihodiagnosti_ka_professionalnoy_napra_vlennosti.pdf

9. Mosol N.O., Ivanova L.S. Psykholohichni osnovy profesynoho samovyznachennya starshoklasnykiv // Visnyk Chernihiv.nats.ped. un-tu. 2011. Vip.94. T.2. 284 s.

10. Savchenko I.A. Psykholohichni pidstavy profesynoho samovyznachennya starshykh shkolyariv: dys. na soisk. uch. stupenya kand. psykhol. nauk // Mosk. hir. psykholoho-ped. un-t. Moskva, 2003. 122 s.: Режим доступа: <http://www.dslib.net>

11. Skrypchenko O.V., Dolyn's'ka L.V., Ohorodniychuk Z.V. ta in. Zahal na psykholohiya: Pidruchnyk. Kyiv: Karavela, 2009. 464 s.

12. Smyrnova YU. YE. Tsinnisni oriyentatsiyi yak faktor profesynoho samovyznachennya osobystosti starshoho shkolyara.: Режим доступа: <http://cyberleninka.ru>

13. Sotsiolohe-pedahohichnyy slovnyk: Navch. posib. dlya stud. vyshch. navch. zakl. / Za red. V.V. Radula. – Kyiv: EksoB, 2004.

14. Khalina K.D., Kapustina T.V. Komunikatyvni zdibnosti yak faktor uspishnoho spil'kuvannya // Molodyy vchenyy. 2017. № 6. S. 209-213: Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/140/39460/>

Varnavska I.V.,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Professional Education Department Kherson State Agrarian and Economic University, vav2005@gmail.com,

Ukraine, Kherson

COMMUNICATIVE ABILITIES IN THE CONTEXT OF THE PROFESSIONAL CHOICE OF GRADUATES

The article analyzes the features of professional self-determination of older students. The specific content of the content of the concept of «communicative abilities», its structural components, as well as highlight the most significant psychological aspects of communicative abilities of high school students in the context of professional choice. It is determined that high school students' leading activity is communication. It is confirmed that the concept of «communicative abilities» includes abilities that contain knowledge, skills and skills related to the processes of communication and interaction with the environment, interpersonal assessment and perception, establishing contacts, establishing communication, finding a common language to yourself and the impact on people.

Key words: communication skills, professional choice, high school students, communication, communication process, professional self-determination

